

นารีเรื่อนาม: ยอดสตรีในสายตากวิสัย และแนวทางการดำเนินชีวิตของหญิงชายในสมัยรัชกาลที่ 6

พฤติชา นาคะผิว*

บทคัดย่อ

นารีเรื่อนาม เป็นหนังสือรวบรวมงานเขียนของกวีหลายท่านที่ร้อยกรองขึ้นเพื่อสวดดีสตรีและสอนแนวทางการดำเนินชีวิตแก่บุรุษและสตรีในสมัยรัชกาลที่ 6 บทความนี้มุ่งศึกษาภาพสตรีที่ปรากฏในฐานะวรรณกรรมสวดดี ศึกษาข้อควรประพฤติของ “หญิงดี” และข้อเตือนใจชายในฐานะวรรณกรรมคำสอนซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและสถานภาพของสตรี

ผลการศึกษาพบว่า เรื่องนารีเรื่อนามมีภาพของ “ยอดสตรี” ที่รักชาติและภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ รวมทั้งภาพสตรีที่รักครอบครัว ซึ่งภาพเหล่านี้เป็นภาพของสตรีในอุดมคติที่ชนชั้นนำสยามต้องการสร้างแรงบันดาลใจให้สตรีในยุคสมัยดังกล่าวยึดถือเป็นแบบอย่าง ด้านข้อควรประพฤติของ “หญิงดี” กวีได้สอดแทรกแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้หญิงในสมัยรัชกาลที่ 6 ไว้อย่างแนบคาย ผู้หญิงในบริบทชาติสมัยใหม่ไม่ว่าอยู่ในชนชั้นใดควรเป็นทั้งภรรยาและมารดาที่ดี ใช้ความรู้ความสามารถช่วยพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น ซึ่งข้อควรปฏิบัติเหล่านี้แสดงให้เห็นความคาดหวังของชนชั้นนำสยามต่อบทบาทของสตรีในสมัยสร้างชาติ ด้านข้อเตือนใจชายในฐานะวรรณกรรมคำสอนสำหรับ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ติดต่อได้ที่: pruiticha408@hotmail.com

บุรุษ กวีต้องการกระตุ้นเตือนให้กลุ่มผู้อ่านที่เป็นบุรุษเปิดโอกาสให้สตรีไทยมีสถานภาพทางสังคมที่ดีกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะสตรีก็มีความสามารถ เสียสละ กล้าหาญ เป็นฟันเฟืองสำคัญที่สามารถช่วยให้ประเทศชาติมีความเจริญและมั่นคงได้เช่นเดียวกับบุรุษ และสถานภาพทางสังคมที่เท่าเทียมกันของหญิงและชายก็เป็นเครื่องชี้วัดสำคัญที่แสดงให้เห็นความมีอารยะของสยามประเทศ

คำสำคัญ: นารีเรืองนาม; วรรณกรรมสดุดี; วรรณกรรมคำสอน; รัชกาลที่ 6

***Naree Rueang Nam*: “The Perfect Women” in the Perspective of Siamese Poets and Guidelines on Conduct for Women and Men in the Reign of King Rama VI**

Pruiticha Nakapew^{*}

Abstract

Naree Rueang Nam (Glorified Women) is a collection of poetry composed by various poets to praise women and suggest guidelines on conduct for women and men in the reign of King Rama VI. This essay aimed to investigate the image of women that appears in this work of panegyric literature, its guidelines on how a “good woman” should conduct her life, and its didactic content intended to admonish men on the behavior and status of women.

The study revealed that *Naree Rueang Nam* (Glorified Women) presents the images of “perfect women” who were patriotic and loyal to the monarchy and who also loved their families. These women embodied the ideals that the Siamese elite desired to inspire in the women in that period and were meant to be taken as good models. Regarding rules of behavior of

^{*} Lecturer, Department of Teaching Thai Language, Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University, e-mail: pruiticha408@hotmail.com

the “good woman”, the poets ingeniously inserted guidelines on how women in the reign of King Rama VI should conduct their lives in their poetry. They argued that women who lived in the context of a modern nation no matter of what social class they were should be both good mothers and good wives at the same time and should apply their knowledge to contribute to the development of the nation and increasing its prosperity. These rules of behavior indicated the expectations of the Siamese elite concerning the role of women in that era of nation-building. In regard to the didactic content intended for men, poets admonished male readers to give Thai women the opportunity to better their social status, for they were competent, self-sacrificing, and courageous and were as essential to the prosperity and stability of the country as men were. In addition, equality in social status between men and women was a crucial indicator of the degree to which Siam had become a civilized nation.

Keywords: *Naree Rueang Nam*; panegyric literature; didactic literature; the reign of King Rama VI

1. ความนำ

ในอดีตสังคมไทยไม่ปรากฏ “นาม” ของ “นารี” ในบริบทของการกล่าวยกย่องเชิดชูเท่าใดนัก ไม่ว่าจะเป็นในบันทึกทางประวัติศาสตร์ หรือในวรรณคดีลายลักษณ์เกียรติคุณของสตรีไทยในอดีตเพิ่งปรากฏชัดในงานวิจัยของนักวิชาการปัจจุบัน เช่น พรณทิภา ชื่นชาติ (2550) ศึกษาประวัติและผลงานของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัมพูฉัตร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณฑา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุบล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนรินทรเทวี คุณพุ่ม และคุณสุพรรณไวในนิพนธ์เรื่อง “วรรณกรรมของกวีหญิงสมัยรัตนโกสินทร์: ศึกษาด้านมโนทัศน์ กลวิธีการนำเสนอ และอัตลักษณ์” มาร์ติน ซีเกอร์ และนริศ จรัสจรรยาวงศ์ (2556) ยกย่องคุณหญิงใหญ่ ดำรงธรรมสาร ในฐานะนักปฏิบัติธรรมหญิงและกวีไว้ในบทความเรื่อง “ตามรอยเรื่องราวของนักปฏิบัติธรรมหญิงโดดเด่นที่ถูกกลืม คุณหญิงใหญ่ ดำรงธรรมสาร (2429-87) และปัญหาว่าด้วยความเป็นเจ้าของผลงานประพันธ์เชิงพุทธศาสนาอันสำคัญ” ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย (2559) รวบรวมพระประวัติและยกย่องคุณความดีของราชินิกุลไทยสมัยรัชกาลที่ 5 หลายพระองค์ไว้ในหนังสือ “ลูกแก้วเมียวขวัญ” และท่านผู้หญิงศรีนาถ สุริยะ (2548) รวบรวมพระราชประวัติและพระจริยวัตรอันน่ายกย่องของพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีไว้ในบทความเรื่อง “พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีในรัชกาลที่ 6”

สาเหตุที่ในอดีตสตรีไทยไม่ได้รับการยกย่องดังเช่นปัจจุบัน เพราะสังคมไทยสมัยก่อนไม่เอื้อให้ผู้หญิงมีพื้นที่ทางสังคมทัดเทียมผู้ชาย คนในสังคมยกย่องให้ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว ดังความคิดที่ว่า “ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” โลกของผู้หญิงถูกจำกัดแค่เพียงรั้วบ้าน หน้าที่ของผู้หญิงคือเป็นแม่ศรีเรือนและเป็นภรรยาที่ดีเท่านั้น ส่วนโลกภายนอกโดยเฉพาะเรื่องกิจการงานเมืองเป็นหน้าที่ของผู้ชายที่จะต้องรับผิดชอบโดยตรง จนเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนผ่านหลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปประเทศ สถานภาพของผู้หญิงในสังคมจึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย ผู้หญิงเริ่มมีบทบาทหน้าที่ทางสังคมมากขึ้น ช่วงระยะเวลาต่อมา ความสามารถและคุณความดีของผู้หญิงเริ่มเป็นที่ประจักษ์

โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏชัดในวรรณกรรมเรื่อง “นารีเรื่อนาม”

“นารีเรื่อนาม” เป็นหนังสือรวบรวมบทประพันธ์ที่กล่าวสรรเสริญเกียรติคุณสตรีผู้มีชื่อเสียงในด้านต่าง ๆ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ โคลง ฉันท์ ลิลิต มีผู้รวบรวมและพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในหนังสืออนุสรณ์งานศพคุณหญิงอ่องวิทยาปริชามาตย์ เมื่อ พ.ศ.2462 ไม่ปรากฏคำนำอธิบายเรื่องหรือมูลเหตุในการรวบรวมเรื่องนี้ไว้ในต้นฉบับ ความน่าสนใจของวรรณคดีเรื่องนี้อยู่ที่เนื้อหาอันดีเด่น “นารีเรื่อนาม” นับเป็นวรรณกรรมชุดดีที่มีผู้รวบรวมเรื่องราวคุณความดีของสตรีในประวัติศาสตร์และสตรีในวรรณกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก¹ สตรีที่กวีสยามยกย่องไว้ในบทประพันธ์มีจำนวน 16 ท่าน เรียงตามลำดับเนื้อหาดังนี้

¹ ก่อนหน้านั้นมีผู้นิพนธ์วรรณกรรมชุดดีที่กล่าวสรรเสริญเกียรติคุณของสตรีไว้อย่างชัดเจน 2 เรื่อง เรื่องแรก คือ เณิมเกียรติกษัตริย์คำฉันท์ พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนารายณ์ประพันธ์พจนดรรชนี ซึ่งทรงพระนิพนธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2458 แต่เนื้อเรื่องทรงกล่าวสดุดีพระเกียรติคุณสมเด็จพระสุริโยทัยเพียงพระองค์เดียว อีกเรื่องหนึ่งคือ กลอนจารึกแต่งประทับที่บางปะอิน เมื่องานรัชฎาภิเศกในรัชกาลที่ 5 (รวมพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2464) วรรณกรรมชุดดีเล่มนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงรวบรวมคำประพันธ์ที่เจ้านายฝ่ายหน้าและฝ่ายในนิพนธ์ขึ้น เพื่อจารึกประดับลัษและประทับและโคมเครื่องสักการะในงานรัชฎาภิเศก เมื่อ พ.ศ.2436 ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายอดีตกษัตริย์ สตรีและข้าราชการที่มีพระคุณต่อแผ่นดินตามที่ปรากฏในพงศาวดาร เนื้อความกล่าวสรรเสริญบุรพกษัตริย์ สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ และข้าราชการที่ทำความประโยชน์ตอนท้ายกล่าวสรรเสริญเกียรติคุณของสตรี 6 ท่าน ได้แก่ เจ้าแม่วัดดุสิต เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดี เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี ท้าวเทพกระษัตรี พระเจ้าน้องนางเธอพระองค์เจ้าศรีพัฒนา และพระเจ้าน้องนางเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงวชิรธรินทร์สตรี แม้วรรณกรรมชุดดีเล่มนี้จะกล่าวสรรเสริญสตรีหลายท่าน แต่ก็กล่าวสรรเสริญเกียรติคุณของสตรีไทยเท่านั้น และนำเสนอรวมกับเรื่องราวของบุรุษด้วย ต่างจากนารีเรื่อนามที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวของสตรีเพียงอย่างเดียว ทั้งชุดดีสตรีในประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์ตะวันตก รวมทั้งสตรีในวรรณกรรม

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง ²	สตรีที่กวียกย่อง
-	โคลงสุภาสิต	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว	ไม่ได้ยกย่องสตรีผู้ใดอย่าง เฉพาะเจาะจง แต่เป็นโคลงสุภาสิต ที่ว่าด้วยข้อควรปฏิบัติของภรรยา ที่ดีที่ผู้รวบรวมนำพระราชนิพนธ์ มารวมพิมพ์ในหนังสือเรื่องนาม
1	ท้าวเทพกษัตรี (จันทร์)	กรมพระนารายณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนารายณ์ ประพันธ์พงศ์)	ท้าวเทพกษัตรี (คุณหญิงจันทร์) ภรรยาพระยาตาก เป็นผู้นำ ช่วยปกป้องเมืองกลางจากการ รุกรานของพม่าในสมัยรัชกาลที่ 1 (สงครามเก้าทัพ)
2	นางนพมาศ	พระยาวิจิตรธรรม ปริวัตติ	นางนพมาศหรือท้าวศรีจุฬาลักษณ์ สนมเอกในสมัยพระร่วงเจ้า เป็นสตรีที่ปรากฏอยู่ในเรื่องตำรับ ท้าวศรีจุฬาลักษณ์หรือตำรับ นางนพมาศ นางนพมาศเป็น ผู้คิดค้นประดิษฐ์กระทงรูปดอกบัว ในพระราชพิธีจองเปรียง
3	นางแคธริน ดุกลาส	พระยาศรีสุนทร โวหาร	แคทเธอรีน ดักลาส (Catherine Douglass) หรือ แคทบาลาส (Catherine "Kate" Barlass) นางสนมของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ โอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ โอรส โปฟอร์ต นางเป็นผู้สละชีพ เพื่อปกป้องพระเจ้าเจมส์ที่ 1 แห่ง สกอตแลนด์จากการก่อการกบฏเมื่อ ค.ศ.1473

² ชื่อหน้าวงเล็บคือชื่อที่ยึดตามอักขรวิธีที่พบในต้นฉบับ ส่วนชื่อในวงเล็บคือ
พระนามหรือชื่อเดิมของกวี

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง ²	สตรีที่เกี่ยวโยง
4, 5, 6	ท่านโม้	พระอุปกิตศิลปสาร (พระยาอุปกิต ศิลปสาร)	กวีที่ยกย่องสตรี 5 ท่าน ไว้ในบทสดุดี ท่านโม้ คนแรก คือพระสุริโยทัย คนที่ 2 คือท้าวเทพกษัตรี (สตรีคน เดียวกันกับที่กรมพระราชปิยกย่อง) คนที่ 3 คือท้าวศรีสุนทร คนที่ 4 คือ ท้าวสุนนารีหรือคุณหญิงโม ภรรยา ปลัดเมืองนครราชสีมา ท้าวสุนนารี เป็นผู้นำชาวบ้านให้กอบกู้เมือง นครราชสีมาสำเร็จเมื่อครั้งเกิดกบฏ เจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369 และสตรีอีก คนหนึ่งที่เกี่ยวข้องคือ นางอมร (สตรีคนเดียวกับที่ อ.ท.หลวงพิสณฑ์ พิทยาภานุกย่อง)
7	นางอมร	อ.ท.หลวงพิสณฑ์ พิทยาภานุก	คู่ครองของพระมโหสถ ในมโหสถ ชาดก นางอมรเป็นผู้ฉลาดหลักแหลม สามารถผ่านการทดลองสติปัญญา และความประพฤติจนได้แต่งงานกับ พระมโหสถ
8	พระราชินี วิกตอเรีย	ขุนสุนทรภักษ์	สมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรีย แห่งประเทศอังกฤษ ครองราชย์เมื่อ ค.ศ.1837-1901 ทรงเป็นกษัตริย์ที่ ทำให้ประเทศอังกฤษเป็นยุคแห่ง ความเจริญถึงขีดสุด จนกลายเป็น มหาอำนาจของโลก
9, 10	นางคเณลส์ และนางเพดดี	ไชยเฉลิม	นางเอดิธ ลุยซ่า คาเวล (Edith Louisa Cavell) ชาวอังกฤษ เป็น นางพยาบาลและสายลับชาวอังกฤษ มีชื่อเสียงจากการช่วยชีวิตทหาร

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง ²	สตรีที่กวียกย่อง
			ทุกฝ่ายโดยไม่แบ่งแยก ในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 1 นางเกเบรียล เอลีนา ยูจีเนีย มาเรีย เพอติต (Gabrielle Alina Eugenia Maria Petit) ชาวเบลเยียม เพอติต ได้รับการฝึกฝนเป็นสายลับในช่วง สงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อถูกเยอรมัน จับ เธอปฏิเสธที่จะเปิดเผยความลับ ยินดีรับโทษประหารชีวิตอย่าง กล้าหาญ
11	นางวิสาขา	หลวงนิเพทยัณติสรร์	นางวิสาขา บุตรีของธัญชัยเศรษฐี ในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ได้รับ ยกย่องว่าเป็นแบบอย่างกล้าหาญและ เป็นแบบอย่างของภรรยาที่ดี
12	พระมัทรี	พระวรเวทย์พิสิฐ	พระมัทรีตัวละครเอกในมหาเวสสันดร ชาดก เป็นพระมเหสีของ พระเวสสันดร พระมัทรีมีบทบาท สำคัญช่วยให้พระเวสสันดรกระทำ ทานบารมีได้สำเร็จ
13	นางฌ็อนน์ดาร์ก หรือ สาวออลิอันส์	หลวงสารานุกรมประพันธ์	ซานน์ ดาร์ก (Jeanne d'Arc) หรือ โจนออฟอาร์ค (Joan of Arc) วีรสตรี ชาวฝรั่งเศส เป็นผู้กอบกู้ประเทศ ฝรั่งเศสในช่วงสงครามร้อยปีกับ อังกฤษ (ค.ศ.1357-1453)
-	โลกะมาตา	ครูเทพ	กวีไม่ได้ยกย่องสตรีผู้ใดอย่างเฉพาะ เจาะจง แต่เป็นบทร่ายกรอกล่าวถึง บทบาทและความสำคัญของสตรี

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ผู้แต่ง ²	สตรีที่กวียกย่อง
14	เจ้าหญิง มเดอะ ลัมบัลล์	กึกา	เจ้าหญิงแห่งลอมบาลล์ หรือ Princess Maria Louise of Savoy หรือ madame lamballe ชาวฝรั่งเศส ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้จงรักภักดี ต่อสถาบันกษัตริย์ สิ้นพระชนม์ใน การสังหารหมู่ระหว่างการปฏิวัติ ฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ.1792
15	นางสาว ฟลอเรนซ์ ไนติงเกล	กระต่าย	มิสฟลอเรนซ์ ไนติงเกล สตรีชาว อิตาลี ช่วง ค.ศ.1853-1856 นางใช้ ความรู้ ความสามารถและความ เสียสละคอยช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ที่บาดเจ็บจากสงครามไครเมียอย่าง ไม่แบ่งแยกและช่วยกิจการของการ พยาบาลอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ตลอดระยะเวลาที่นางมีชีวิตอยู่
16	พระแม่ จันทน์เทวี	ปอ	นางจันทน์ ตัวละครเอกหญิงใน บทละครเรื่องพระร่วง รัชกาลที่ 6 ทรงจินตนาการขึ้นมาให้มีบทบาท สอดคล้องกับโครงเรื่องในตำนาน เรื่องขอมดำดิน นางจันทน์เป็น มารดาของพระร่วง ผู้มีความกล้าหาญ ฉลาดรอบคอบ เป็นผู้นำของฝ่าย ละโว้ในการสู้รบกับขอมจนได้รับ ชัยชนะ

จากรายชื่อข้างต้น จะเห็นได้ว่า สตรีที่กวีเลือกนำมาสวดดีทั้ง 16 ท่าน จำแนกเป็นสตรีในประวัติศาสตร์และสตรีในวรรณกรรม สตรีในประวัติศาสตร์ไทยและ ประวัติศาสตร์ตะวันตกมีจำนวน 11 ท่าน ได้แก่ พระสุริยทัย ท้าวเทพกษัตรี ท้าว

ศรีสุนทร ท่านโม³ นางแคธริน ดุคลาส พระราชินีวิกตอเรีย นางเคเวลล์ นางเพติต์ นางยูนิ์ดาร์คหรือสาวอลิอันส์ เจ้าหญิงมเดอะ ลัมบัลล์ และนางสาวฟลอเรนซ์ ไนทิงเกล ส่วนสตรีในวรรณกรรม 5 ท่าน ได้แก่ นางนพมาศ พระแม่จันทร์เทวี นางอมร นางวิสาขา และพระนางมัทรี สตรีเหล่านี้ล้วนมีวีรกรรมอันน่ายกย่องที่ต่างกัน นารีเรื่อนามจึงเป็นงานเขียนที่มีภาพของยอดสตรีในหลายมิติ และหากพิจารณาคำสอนต่างๆ ที่กวีแทรกไว้ในเนื้อหาก็มีนัยยะสำคัญ ก็จะได้เห็นว่านารีเรื่อนามเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทั้งในฐานะวรรณกรรมสฤติและวรรณกรรมคำสอนที่กวีสมัยรัชกาลที่ 6 ไซ้สอนหญิงและเตือนใจชายได้เป็นอย่างดี ดังจะแสดงให้เห็นในประเด็นต่อไป

2. ภาพ⁴ยอดสตรีในนารีเรื่อนาม

แม้สตรีในนารีเรื่อนามที่กวีสรรเสริญเกียรติคุณจะมีจำนวนมากถึง 16 ท่าน และวีรกรรมของสตรีแต่ละท่านก็แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเนื้อความและถ้อยคำที่กวีไช้ยกย่องสตรีในวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวพบว่า สตรีในประวัติศาสตร์ (ทั้งประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์ตะวันตก) และสตรีในวรรณกรรม ล้วนมีลักษณะร่วมของ “ภาพยอดสตรี” บางประการที่กวีต้องนำเสนอ โดยเฉพาะภาพของสตรีที่รักชาติและภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ รวมทั้งภาพของสตรีที่รักครอบครัว

³ ท้าวสุนารีหรือคุณหญิงโม

⁴ “ภาพ” ในที่นี้ไช้ตรงกับ “ภาพลักษณ์” ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “image” ซึ่งพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทยให้ความหมายไว้ว่า หมายถึงลักษณะหรือท่าทีของบุคคลหรือขององค์กรที่ปรากฏแก่ตาหรือความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชน เช่น ภาพลักษณ์ของนักการเมือง ภาพลักษณ์ขององค์กรสหประชาชาติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 430)

2.1 ยอดสตรีผู้รักชาติและภักดีต่อสถาบันกษัตริย์

ความรักชาติและภักดีต่อสถาบันกษัตริย์เป็นสิ่งที่กวีสยามนำเสนอไว้ในนารีเรื่อนามอย่างเด่นชัดที่สุด เมื่อพิจารณาด้วยทพบว่า กวีนำเสนอให้สตรีในประวัติศาสตร์ทั้งในประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์ตะวันตก รวมทั้งสตรีในวรรณกรรมบางคนเป็นสตรีที่เสียสละ กล้าหาญ และแสดงภาวะผู้นำ ยินดีทำเพื่อชาติบ้านเมืองและภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ สตรีในประวัติศาสตร์ไทยที่ต่อสู้เพื่อรักษาบ้านเมืองไว้ ได้แก่ ท้าวเทพกษัตรี (จันทน์) พระสุริโยทัย ท้าวศรีสุนทร และท่านโม้ (ท้าวสุรนารี) สตรีในประวัติศาสตร์ตะวันตกที่รักชาติและพระมหากษัตริย์แม้ท่ายที่สุดตนต้องจบชีวิตลง ได้แก่ นางแคธริน ดูลาส นางเคเวลล์ นางเพติต์ นางญันน์ดาร์ค และเจ้าหญิงมเดอะ ลัมบัลล์ ส่วนสตรีในวรรณกรรมที่ออกรบเพื่อรักษาเอกราชของชาติไว้ได้แก่ พระแม่จันทน์เทวี ตัวอย่างคำประพันธ์ที่แสดงให้เห็นภาพยอดสตรีผู้รักชาติและภักดีต่อสถาบันกษัตริย์มีดังนี้

สตรีในวรรณกรรม	สตรีในประวัติศาสตร์
- <u>พระแม่จันทน์เทวี</u>	- <u>ท่านโม้⁵</u>
๑ นางจันทน์ทราบขาวท้าว ใจหาย	๑ ท่านโม้ประชาบดิลัด และนิกรอนงค์นาง
ข้าศึกไปดูตาย จักสู้	ทั้งแก่และสาวบมิละวาง รุระเข้า ณ กองหนุน ๙
ยอมตนผิขีพวาย ห่อนหลีก	๑ ถือสรรพอาวุธคารบ มนะนบคะนึ่งคุณ
เป็นสตรีก็รู้ แต่คร่ำมศึกไฉน ๙	สมเด็จพระจอมบรมดูล- ยมกฏกษัตริย์ไทย ๙
๑ กะเกณฑ์สะพริบพร้อม พลไกร	๑ ออกัสประยุทธ์คณริปู จรจุผจญภัย
เคลื่อนทัพสู้ชายไพร คุ่มต้อม	หนุนเนื่องระดมพลครไล บมียันแสงหยอน ๙
ยกพลลอบเข้าไป ที่สกัด กันนา	(นารีเรื่อนาม, 2559, น. 21)
หอมเหม่อผลอสติล่อม แผลกแพพหลหาญ ๙	- <u>นางแคธริน ดูลาส</u>
๑ การชนะอริแคว้น แตนยอม	๑ นงคราญมานมนัสตั้ง กตัญญู ราชนา
เพราะพระแม่จันทน์จอม จิตกล้า	คิดพระคุณค้าชู ชูบเกล้า
เป็นหญิงก็หอนยอม พายริ- ปูแอ	เสียราชชาติชีพูก ดีกว่า แต้แล
สู้ศึกจนสุดล้า เยี่ยงนี้ควรชม ๙	สัตย์มั่นสันดานเจ้า เจิตน้ำใจหาญ ๙
(นารีเรื่อนาม, 2559, น. 97)	

⁵ ท้าวสุรนารีหรือคุณหญิงโม

๑ ยันบานทวารศด้วย แรงตน
 แขนสอดแทนตาลทน ไปท้อ
 ศัตรูก็ตรูพล ผลักแผ่น ทวารฮือ
 ใจเด็ดไปเซ็ดข้อ ตราบข้อแขนสลาย ฯ
 (นารีเรื่องนาม, 2559, น. 15)

- เจ้าหญิงมเดอะ ลัมบัลล์

หล่อนไม่เห็นเป็นชอบ หล่อนไม่ตอบไม่คืน
 -คำคงยืนจงรัก- ภักดีต่อนายตน จึงมีคนเข้าคร่ำ
 พาตัวออกจากห้อง ถูกทุบตองถูกฟาด ฟันหัว
 ขาดจากกาย เพราะรักนายจึงต้อง ดุจดั่งพจน
 พร้อง เซ็ดซี่เกียรติกุณ สตรี ฯ
 (นารีเรื่องนาม, 2559, น. 91)

2.2 ยอดสตรีผู้รักครอบครัว

นอกจากภาพสตรีที่รักษาดิและภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ภาพยอดสตรีผู้รักครอบครัวเป็นอีกภาพหนึ่งที่พบในเรื่องนารีเรื่องนาม ปรากฏชัดในบทร้อยกรองที่กวียกย่องสตรีในวรรณกรรม ได้แก่ นางนพมาศ นางอมร นางวิสาขา พระนางมัทรี และพระแม่จันทน์เทวี นางนพมาศเป็นสนมเอกของพระร่วงเจ้าที่มีได้เพียบพร้อมด้วยรูปสมบัติและคุณสมบัติเท่านั้น แต่ยังใช้ความรู้ความสามารถปฏิบัติงานรับใช้พระเจ้าแผ่นดินด้วยการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในรัชสมัย ได้แก่ การประดิษฐ์กระถางดอกไม้เพื่อใช้ลอยประทีป การทำพุ่มดอกไม้สดเพื่อถวายแด่พระภิกษุในวันเข้าพรรษา การเย็บพานหมากด้วยดอกไม้ และขับลำนำถวายพระร่วงเจ้าจนเป็นที่พอพระทัย ส่วนนางอมร นางวิสาขา และพระนางมัทรี ก็ทำหน้าที่บุตรสาว ภรรยา และมารดาได้น่าชื่นชม นางอมรเป็นบุตรสาวผู้กตัญญูคอยดูแลบิดาและเป็นกุลสตรีที่ฉลาดหลักแหลม ไม่ถือโทษโกรธสามีที่ทำโทษประจานนางและซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง นางวิสาขาเป็นบุตรสาวและภรรยาที่สามีชื่นชมเพราะปฏิบัติตามคำสอนของบิดาเรื่องการครองเรือน พระนางมัทรีเป็นนางแก้วคู่บารมีของพระเวสสันดร นางจงรักภักดี

และดูแลปรนนิบัติสามีทั้งยามสุขและทุกข์ รวมทั้งสนับสนุนการกระทำความดีของ พระเวสสันดร ส่วนพระแม่จันทน์เทวีเป็นแบบอย่างของมารดาที่รักและห่วงใยบุตร เมื่อทราบข่าวว่าพระร่วงตกอยู่ในอันตราย พระนางก็เกณฑ์ไพร่พลออกต่อสู้กับข้าศึก ศัตรูอย่างไม่กลัวภัยอันตราย ตัวอย่างคำประพันธ์ที่กวีนำเสนอภาพยอดสตรีผู้รัก ครอบครัวมีดังนี้

- นางนพมาศ

- ๑ พระราชทานตำแหน่งท้าว ศรีจุฬาลักษณ์แฮ
สนมเอกทรงคุณา อะเคื้อ
นางลักษณ์มีเมตตา ต่อนาฏ ปวงเฮย
มีจิตการุณเกื้อ กอบด้วยอารี ฯ
๑ แสดงฝีมือช่างให้ ไทยเห็น เยี่ยงแฮ
เย็บกระทรงทำเป็น ดอกไม้
เพื่อลอย ณ วันเพ็ญ กัตติ กมาสพ้อ
โตเท่าวงเกวียนได้ ดุจกลิ้งกลั่นสรรค์ ฯ

(นารีเรื่อนาม, 2559, น. 10)

- นางอมร

- ๑ กลิ่นรสอาหาร โสมมสามานย์ คละคลุ้ง
กลิ่นเหียน รสชาติเลวทราม โสโครกอาเกียรติ
แสร์ว่าติเตียน ขากฎโยกรา ฯ
๑ จึงคุลีการ ระคนอาหาร ละเลงไล่ทา
ทั่วกายงามสรรพ บังคับบัญชา นัง ณ มรรคา
ทำโทษประจาน ฯ
๑ นางมีถือโกรธ และมีถือโทษ ฤพ้อตอบขาน
นังนันทน์ ฤพลันเดือดดาล สู้ทนสู้ทาน
ประจานอินทรี ฯ

(นารีเรื่อนาม, 2559, น. 31)

- นางวิสาขา

- ๑ ครั้นนางไปร่วมเหย้า ยังตระกูล ผัวนา
เจริญวัตรจรรยาสม ศักดิ์แก้ว
วิริยภาพบำเพ็ญพูน โภคทรัพย์
สปลั่งสุขพร้อมแล้ว ลุดม ฯ
๑ รูปนางทั้งวัตรกุ เกียรติหอม
เลื่องชื่อทวยชนนิยม ทัวแคว้น
พ่อผัวพวกผัวยอม เคารพ
ยกย่องนางไว้มั่น มาตุรงค์ ฯ

(นารีเรื่อนาม, 2559, น. 61-62)

- พระนางมัทรี

- ๑ อนุสรณ์กล่าวเรื่องนี้ เพื่อจกซ์ข้อกระจาง
เรื่องตัวอย่างพระมัทรี ตั้งภักติกตัญญ ต่อ
ภูธรธรรมิเบศร์ ยามทุเรศตกยาก บอกร
หากปลื้กตน เอากายทนฝ่าทุกข์ เติมนันนุก
ดงดอน [...] อนึ่งในนครเมื่อพระเวส- สันดร
เดชประทาน สองกุมารแก่ชูชก และยอยก
พระองค์ จงจิตให้แก่พราหมณ์ ก็มีความมั่น
พระทัย ไม่หวั่นไหวค้ำคอง จัดเป็นหญิงใจมั่น
บมิพริ่นเดือดดาล ในกิจการที่ขอบ มอบสิทธิ์
ให้แก่ไท องค์ทรมวยเทพี ทรงความดีล้ำเลิศ
พระเกียรติเชิดภาษา ล่วงเวลานั้นนาน
เกียรติยังมานฤหัต

(นารีเรื่อนาม, 2559, น. 75)

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่ากวีถ่ายทอดเรื่องราวของสตรีทั้ง 16 ท่านในนารี
เรื่องนามได้ดี เสนอภาพสตรีที่สัมพันธ์กับยุคสมัยเด่นชัดกว่าภาพ “สตรีในอุดมคติ”
ตามค่านิยมของสังคมไทยแบบเดิมที่มุ่งเน้นหน้าที่ภายในครอบครัวเพียงอย่างเดียว
หากพิจารณาในฐานะวรรณกรรมสฤติ เกียรติคุณของเหล่ายอดสตรีทั้งในประวัติศาสตร์
ไทยและประวัติศาสตร์ตะวันตก รวมทั้งในวรรณกรรม แสดงให้เห็นว่าในความเป็น
จริงที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ สตรีสามารถทำหน้าที่ได้มากกว่าการเป็นมารดา ภรรยา
และบุตรที่ดี กวีกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านนึกคิดได้ว่า ผู้หญิงไม่ว่าเชื้อชาติใด ชนชั้นใด
อายุมากน้อยเพียงใด ล้วนสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้ วีรกรรมอันน่ายกย่อง
ของสตรีในนารีเรื่องนามจึงเป็นตัวอย่างของการทำความดีและเป็นแรงบันดาลใจให้
ผู้อ่านยึดถือเป็นแบบอย่างได้เป็นอย่างดี

สาเหตุที่กวีนำเสนอภาพความดีงามของสตรีในวรรณกรรม ไม่ว่าจะเป็น
นางในวรรณคดี สตรีในพระพุทธศาสนา และสตรีในตำนาน ให้เป็นภาพยอดสตรีภาพ
หนึ่งในนารีเรื่องนาม อาจเป็นเพราะในมุมมองของกวีสยาม สตรีที่มีคุณสมบัติความ
รักชาติและภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ไม่เพียงพอกับการเป็นยอดสตรีตามค่านิยมของ
คนไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ดังนั้นภาพสตรีผู้รักครอบครัวในบทร้อยกรองสฤตินางนพมาศ
นางอมร นางวิสาขา พระนางมัทรี และพระแม่จันทน์เทวี จึงช่วยเติมเต็มภาพสตรี
ต้นแบบให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และการที่กวีเลือกนำเสนอภาพยอดสตรีตามค่านิยมแบบ
เก่าร่วมกับภาพยอดสตรีที่สอดคล้องบริบทชาติสมัยใหม่ ย่อมเกิดจากปัจจัยที่
เกี่ยวเนื่องกับวิธีคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นนำสยามในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กวีพยายามชี้ให้เห็นว่าสตรีมีหน้าที่ทั้งใน
ครอบครัวและหน้าที่ต่อสังคมและบ้านเมือง ดังที่ผู้เขียนจะนำเสนอในประเด็นต่อไป

3. คำสอนสตรีในนารีเรื่องนาม

หากพิจารณาอย่างรอบด้าน นารีเรื่องนามมิได้มีคุณค่าในฐานะวรรณกรรม
สฤติที่นำเสนอเรื่องราวของอดีตยอดสตรีเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้สตรีในสมัยรัชกาล

ที่ 6 ยึดถือเป็นแบบอย่างในการทำความดีเท่านั้น แต่นารีเรื่อนามยังมีคุณค่าในฐานะวรรณกรรมคำสอนที่กวีสยามพยายามใช้วรรณกรรมเป็นสื่อในการชี้แนะแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนของสตรีทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอีกด้วย คำสอนต่างๆ ที่กวีฝากแฝงไว้ในนารีเรื่อนาม ประกอบด้วยคำสอนสตรีตามค่านิยมของคนไทยในอดีต และคำสอนสตรีตามบริบทชาติสมัยใหม่ ดังนี้

3.1 คำสอนสตรีตามค่านิยมของคนไทยในอดีต

ปราณี สุรสิทธิ์ (2527, น. 39-169) ศึกษาคำสอนสตรีไทยจากวรรณกรรมช่วงก่อนได้รับอิทธิพลจากตะวันตก พบว่าในอดีตผู้หญิงไทยได้รับการปลูกฝังให้เป็นลูกที่ดี เชื่อฟังบิดามารดา รักนวลสงวนตัว เป็นภรรยาที่ดี ซื่อสัตย์และปรนนิบัติสามี เป็นแม่บ้านและมารดาที่ดี สอดคล้องกับภาษิตไทยในอดีตที่สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของคนไทยเกี่ยวกับลักษณะผู้หญิงที่พึงประสงค์ว่า หญิงสาวควรเป็นหญิงบริสุทธิ์ มีฝีมือในการทำอาหาร มีรูปร่าง มีกิริยามารยาทดี เคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง ควรมีสามีเลี้ยงดูและปกป้อง (วรวิรัช มหามนตรี, 2557, น. 16-24) เมื่อพิจารณาคำสอนสตรีในนารีเรื่อนามพบว่า แม้สังคมไทยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 4 แต่กวีสยามยังคงผลิตซ้ำคำสอนสตรีที่เน้นย้ำเรื่องบทบาทและหน้าที่ในครอบครัว เช่นเดิม คำสอนสตรีตามค่านิยมของคนไทยในอดีตที่ชนชั้นนายาสวมขึ้นจะให้สตรีสมัยรัชกาลที่ 6 ฟังกระทำ คือ ควรเป็นภรรยา มารดา และลูกที่ดี รวมทั้งเป็นสตรีที่งามพร้อมทั้งกาย วาจาและใจ

3.1.1 ผู้หญิงควรเป็นภรรยาที่ดี

กวีหลายท่านนำเสนอคำสอนเรื่องการเป็นภรรยาที่ดีไว้ในนารีเรื่อนามทั้งโดยตรงและโดยอ้อม คำสอนประเด็นนี้ปรากฏชัดในโคลงสุภาพษิต พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ผู้รวบรวมคัดลอกมารวมพิมพ์ไว้ส่วนต้นของนารีเรื่อนาม โคลงบทดังกล่าวสอนให้ภรรยาซื่อสัตย์ต่อสามี ไม่แพร่งพรายความลับ ระวังไม่ให้เกิดเรื่องร้ายขึ้นในครอบครัว นอกจากคำสอนในโคลงสุภาพษิต คำสอนเรื่องการเป็นภรรยาที่ดียังปรากฏในเรื่องราวของสตรีในพระพุทธรศาสนาและ

วีรสตรีไทยอย่างเด่นชัด เรื่องราวของยอดสตรีที่กวีเน้นย้ำเรื่องหน้าที่ของภรรยาโดยตรงคือ “นางวิสาขา” ผู้แต่งให้ธัญชัยเศรษฐีสอนนางวิสาขาก่อนออกเรือน 10 ประการ แม้เป็นคำสอนโบราณ แต่ก็ไม่ล้าสมัย ท้ายบทประพันธ์กวีโน้มน้าวผู้อ่านว่า หากทำตามคำสอนดังกล่าว “ผัวจะรักกันแน่ ตลอดกาล” และจะ “เจริญ” “สำราญ” รวมทั้ง “สบสุข” คำสอนทั้ง 10 ประการ มีดังนี้

ลำดับ ที่	คำสอน	คำอธิบาย (สรุปความจากโคลงที่กวีแต่งขยายคำสอน)
1	“หนึ่งไฟในอย่าให้ น้าออก”	อย่านำกิจธุระ เรื่องเสื่อมเสียชื่อเสียง เรื่องไม่ดี หรือ ความลับของคนในครอบครัวไปเล่าให้ผู้อื่นฟัง เพราะจะนำโทษมาให้และอาจทำให้สามีเดือดร้อน
2	“ไฟนอกจงอย่านำ ชักเข้า”	อย่านำเรื่องไม่เป็นมงคลนอกบ้านมาเล่าให้สามีฟัง เพราะจะทำให้สามีไม่สบายใจ หากมีคนมาค้นหาหรือ ยุยงให้ญาติพี่น้องและสามีทะเลาะกัน อย่าเพิ่งรีบเชื่อ แต่ให้คิดวิเคราะห์หาเหตุผลก็จะทราบข้อเท็จจริง จากนั้นให้หาวิธีแก้ปัญหาเพื่อให้เรื่องราวคลี่คลาย
3	“สามจูงให้ผู้ให้ แก่เรา”	ควรตอบแทนคนที่คอยช่วยเหลือ มีบุญคุณกับเรา ไม่คบคนที่คอยเอาเปรียบผู้อื่น ผู้ใดที่มีไม่ตรึตรึงใจไว้ ทักทายเรา ก็ควรไหว้ตอบ กล่าวขอโทษและมีปียาวจาตอบ เพราะความสุภาพอ่อนน้อมจะทำให้มีแต่คนสรรเสริญ
4	“ข้อสั่งจอย่าให้ แก่คน อื่นแล ผู้คิดแต่จะเอา เปรียบไซ้”	อย่ามีน้ำใจแก่คนที่เราเคยช่วยเหลือเขา แต่เขาไม่เคยตอบแทนเรา คนเหล่านี้คือคนพาล ไม่มีความกตัญญูช่วยเหลือไปก็ไร้ประโยชน์
5	“ข้อห้าจูงให้ชน ผู้ชอบ ให้แล และแก่ผู้เว้นให้ แก่เรา”	ควรเอื้อเฟื้อต่อயากจวนพิภพและคนพิการ รวมทั้งสมณะ ผู้ทรงศีล หากท่านมาหาที่บ้านเพื่อขอความช่วยเหลือ ควรต้อนรับและให้ความช่วยเหลือตามสมควร ญาติพี่น้องที่ลำบาก หากมาขอความช่วยเหลือที่บ้าน ก็ควรอนุเคราะห์ แม้เขาจะตอบแทนเราได้ไม่เท่าที่เราเคยช่วยเหลือ แต่ก็ควรมีเมตตาเพราะเป็นการรักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูล หากไม่ช่วยเหลือญาติพี่น้อง ผู้คนก็จะตำหนิตีเตียนได้

ลำดับ ที่	คำสอน	คำอธิบาย (สรุปความจากโคลงที่กวีแต่งขยายคำสอน)
6	“ข้อหกพึงนั่งให้ สบาย”	ผู้หญิงที่ดีควรรักษาภิริยามารยาท รู้จักกาลเทศะ ไม่นั่งขวางประตู หากสามี พ่อแม่สามีให้ช่วยทำงาน ก็ควรเร่งทำ ไม่นั่งนิ่งเฉย ควรเอาใจใส่งานบ้าน ทุกอย่าง เพราะภรรยาต้องพึ่งอำนาจบารมีของสามี อย่าทำให้สามีขุ่นข้องรำคาญใจ ควรรู้จักสงบเสถียร ตามแบบฉบับหญิงงาม สามีจะได้พอใจ
7	“เจ็ดเสพยให้สบายเบา ทุกข์เมื่อ”	ควรเป็นแม่เรือนที่ละเอียดรอบคอบ จัดแจงเรื่อง การดูแลปรนนิบัติให้เรียบร้อย ใช้จ่ายอย่างประหยัด ให้เหมาะสมตามฐานะ เมื่อสามีทานข้าวควรอยู่ คอยรับใช้ จัดสำรับคาวหวานให้สะอาดเรียบร้อย นำมารับประทาน เมื่อสามีรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ให้คอยเก็บ หามหากพลู บุหรี่ให้ หากร้อนให้คอยพัด เพื่อให้สามีมีสุขสบาย จากนั้นภรรยาคอยรับประทาน ที่หลัง
8	“ข้อแปดจงนิทรหมาย มุ่งสุข สราญเทอญ”	ควรเป็นภรรยาที่ใส่ใจสามี คอยดูแลที่นอนหมอนม่านมุ้ง ให้สะอาดและมีกลิ่นหอม เวลาค่าควรตรวจดูความ เรียบร้อยของบ้านเรือน อย่าเกียจคร้าน เมื่อสามีเข้า นอนควรปรนนิบัติพิทักษ์ ภรรยาควรเข้านอนที่หลังสามี
9	“เก้าจงเปรอเอื้อเพื่อ อักคิ”	“อักคิ” ในที่นี้หมายถึง สามี พ่อและแม่สามี ภรรยาที่ดี ควรให้ความสำคัญกับสามี พ่อและแม่สามี ควรซื่อสัตย์ เกรงกลัว ถนอมน้ำใจ มิเช่นนั้นอาจทำให้ตนเดือดร้อน ได้
10	“ข้อสิบพึงนอนน้อม เทพภายใน เทอญ”	“เทพภายใน” หมายถึง สามี พ่อและแม่สามี ภรรยาที่ดี ควรซื่อสัตย์ ไม่คิดร้าย ระมัดระวังการกระทำและคำพูด เมื่อท่านสั่งสอนควรรับฟังและปฏิบัติตาม ไม่ควรโกรธ เคือง เพราะสามี พ่อและแม่สามีคือผู้มีพระคุณ

โอวาททั้ง 10 ประการที่ธัญชัยเศรษฐีสอนนางวิชาสาให้ซื่อสัตย์ กตัญญู ระมัดระวังวาจา มีเมตตาต่อผู้อื่น เป็นแม่บ้านแม่เรือน ดูแลปรนนิบัติสามี รู้จักอดทน อดกลั้น คำสอนเหล่านี้หลายประเด็นสอดคล้องกับคำสอนที่กวีท่านอื่นฝากแฝงไว้ใน

คำประพันธ์ที่ยกย่อง “นางนพมาศ” “นางอมร” และ “พระนางมัทรี” นอกจากนักกวีสยามยังสอนโดยอ้อมผ่านเรื่องราวของพระสุริโยทัยและพระนางมัทรีว่าแม่เหล็กที่ดีควร “ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสามี” เช่นเดียวกับ “พระสุริโยทัย” ที่ร่วมสู้ศึกหงสาวดีกับพระสวามี และ “พระนางมัทรี” ที่ติดตามพระเวสสันดรไปอยู่ป่าเพื่อบำเพ็ญบารมี

3.1.2 ผู้หญิงควรเป็นมารดาที่ดี

กวีสมัยรัชกาลที่ 6 ถ่ายทอดคำสอนเรื่องการเป็นมารดาที่ดีไว้ในบทประพันธ์ที่ยกย่อง “พระราชินีวิกตอเรีย” และ “พระแม่จันทน์เทวี” ในทัศนะของกวีสยามพระราชินีวิกตอเรียทรงเป็นพระราชมารดาที่เป็นแบบอย่างเพราะทรงเลี้ยงดูพระธิดาและพระโอรสทั้ง 9 พระองค์ได้เป็นอย่างดี ทุกพระองค์ล้วนมีพระปรีชาสามารถ ทำคุณประโยชน์ให้ประเทศอังกฤษเช่นเดียวกับพระราชินีวิกตอเรีย ส่วนพระแม่จันทน์เทวี แมกวีไม่ได้กล่าวถึงความรักที่นางมีต่อบุตรไว้อย่างชัดเจน แต่วีรกรรมที่พระแม่จันทน์เทวีเกณฑ์ไพร่พลและเป็นผู้นำทัพต่อสู้กับทหารขอมที่ติดตามจับพระร่วงสะทอนให้เห็นความห่วงหาอาทรและความห่วงใยบุตรเป็นสำคัญ

3.1.3 ผู้หญิงควรเป็นลูกที่ดี

คำสอนสตรีเรื่องการเป็นลูกที่ดีเป็นคำสอนอีกเรื่องหนึ่งที่กวีสยามฝากแฝงผ่านการกระทำของยอดสตรีในนารีเรื่อนาม คำสอนนี้ปรากฏชัดในเรื่องราวของ “นางอมร” และ “นางวิสาขา” สตรีในพระพุทธศาสนา ทั้ง 2 ท่านเป็นแบบอย่างด้านความกตัญญู ก่อนที่นางอมรจะออกเรือนไปกับพระมหาสีหส กวีบรรยายกิจวัตรของนางอมรว่า หลังจากบิดาออกไปทำไร่ไถนา ณ ที่ห่างไกล เวลาสายนางอมรจะเดินออกจากบ้านเพียงลำพังเพื่อนำอาหารไปให้บิดา ส่วนนางวิสาขาก็เป็นบุตรสาวที่เคารพและเชื่อฟังบุพการี นางยอมแต่งงานกับบุรุษที่บิดาเลือกให้ เมื่อบิดาสอนโอวาท 10 ประการก่อนออกเรือน นางก็เชื่อฟังและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด จึงเห็นได้ว่านางอมรและนางวิสาขาเป็นแบบอย่างของลูกที่ดี คำสอนสตรีที่กวีพยายามถ่ายทอดผ่านเรื่องราวของบุตรสาวทั้งสองคนคือหน้าที่ของลูกที่พึงปฏิบัติ สตรีที่ดีควรดูแลบิดามารดาและเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของบุพการี

3.1.4 ผู้หญิงควรงามพร้อมทั้งกายและใจ

“ความงาม” เป็นคำสอนสตรีตามค่านิยมของคนไทยในอดีตอีกประเด็นหนึ่งที่กวีนำเสนอไว้ในนารีเรื่อนาม คำสอนสตรีเรื่อง “ความงาม” ประการแรกที่กวีถ่ายทอดไว้ในบทประพันธ์คือ “สตรีควรมีรูปงาม” ดังเช่นนางนพมาศ สนมเอกของพระร่วงที่มีผู้ชื่นชมว่า “ละไมละม่อมพร้อมพริ้งยังนารี” และนางวิสาขาทีกวียกย่องว่านางเป็น “เบญจกัลยาณี” เนื้อความตอนต้นที่กวีถ่ายทอดเรื่องราวของนางวิสาखा กวีแทรกคำสอนเรื่องเบญจกัลยาณีอย่างละเอียดว่า “สตรีผู้ประเสริฐ” ควรมีผงาม เนื้องาม ฟันงาม ผิวงาม และวัยงาม⁶ เพราะความงามเป็นทรัพย์อย่างหนึ่งที่อาจช่วยให้ผู้หญิงมีความสุขได้ ส่วน “ความงาม” อีกแง่มุมหนึ่งที่กวีโน้มน้าวให้ผู้หญิงมีคือ “จิตใจงาม” ดังเช่นนางนพมาศที่เมตตาเหล่าสนม และนางวิสาखाที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้ยากไร้ คนพิการ พระภิกษุ และญาติพี่น้องที่ขัดสนตามที่บิดาสั่งสอน รวมถึงนางสาวพลอเรนซ์ ในบทกวีที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ผู้บาดเจ็บในสงครามอย่างเต็มความสามารถ

3.2 คำสอนสตรีตามบริบทชาติสมัยใหม่

คำสอนสตรีในนารีเรื่อนามไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องบทบาทและหน้าที่ภายในครอบครัวซึ่งเป็น “อุดมคติของหญิงดี” ตามค่านิยมของคนไทยในอดีตเท่านั้น ยังชี้แนะให้ผู้หญิงมีบทบาทและหน้าที่เพิ่มขึ้นจากเดิม เป็นสตรีในบริบทชาติสมัยใหม่ที่มีบทบาทและหน้าที่ต่อประเทศชาติ นั่นคือ ผู้หญิงควรมีคุณสมบัติของพลเมืองที่ รักชาติ กล้าหาญ มีความรู้ความสามารถ ประพฤติตนเหมาะสมตามสถานภาพ และสนับสนุนกิจการอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

⁶ กวีอธิบายความ “ผงาม” หมายถึง ผมดำเรียบสลาย เมื่อสยายออกทั้งตัวลงมาถึงชายผ้า “เนื้องาม” หมายถึง ผิวขาวผ่อง มีเลือดฝาด ริมฝีปากและไรเหืองสีแดง “ฟันงาม” หมายถึง ฟันเรียงตรงสม่ำเสมอ ขาวสะอาดดูเพชรเรียงกัน “ผิวงาม” หมายถึง หากผิวขาวควรมีสีขาวผ่อง หากผิวดำควรดำสะอาดเกลี้ยง “วัยงาม” หมายถึง สตรีไม่ว่าอายุจะมากขึ้นเท่าใด ควรรักษารูปลักษณ์ให้เหมือนอยู่ในวัยสาวเสมอ

3.2.1 ผู้หญิงควรรักษาดีและสถาบันกษัตริย์

คำสอนเรื่องความรักชาติและสถาบันกษัตริย์เป็นคำสอนที่กวีหลายท่านเน้นย้ำผ่านเรื่องราวของสตรีในประวัติศาสตร์ไทยและสตรีในประวัติศาสตร์ตะวันตก เห็นได้ว่าวีรสตรีไทยในนารีเรื่อนามทุกท่าน ได้แก่ ท้าวเทพกษัตรี ท้าวศรีสุนทร พระสุริโยทัย ท่านโม้ (ท้าวสุนารี่) และพระแม่จันทน์เทวี ล้วนรักชาติบ้านเมือง แม้เป็นเพียงหญิงก็ยินดีออกรบเพื่อรักษาความเป็นไทและเอกราช เช่นเดียวกับนางแคธริน ดุคลาส และเจ้าหญิงมเดอะ ลัมบัลล์ วีรสตรีตะวันตกที่สละชีพเพื่อปกป้องสถาบันกษัตริย์ซึ่งเป็นหลักสำคัญของชาติ วีรกรรมของยอดสตรีเหล่านี้ช่วยปลูกจิตสำนึกสตรีว่าการทำเพื่อชาติและสถาบันกษัตริย์มิใช่หน้าที่ของบุรุษฝ่ายเดียว แต่เป็นหน้าที่ของสตรีที่พึงกระทำเช่นกัน

3.2.2 ผู้หญิงควรกล้าหาญ

คำสอนเรื่องความกล้าหาญเป็นคำสอนอีกประการหนึ่งที่พบในนารีเรื่อนาม กวีหลายคนสอนสตรีให้กล้าหาญเด็ดเดี่ยว โดยยกตัวอย่างวีรกรรมของยอดสตรีให้เห็นเป็นแบบอย่าง สตรีในประวัติศาสตร์ไทยที่เป็นต้นแบบเรื่องความกล้าหาญ ได้แก่ ท้าวเทพกษัตรี ท้าวศรีสุนทร พระสุริโยทัย และท่านโม้ (ท้าวสุนารี่) แม้ร่างกายของยอดสตรีเหล่านี้จะไม่แข็งแกร่งเพราะข้อจำกัดทางเพศสภาพ แต่ก็กล้าหาญ ต่อสู้กับข้าศึกไม่ต่างจากชาย ส่วนสตรีในประวัติศาสตร์ตะวันตกที่เป็นแบบอย่างเรื่องความกล้าหาญ ได้แก่ นางกะเวลล์ นางเพดิต์ และนางญันน์ดาร์คหรือสาวอลิอันส์ นางกะเวลล์ยอมรับโทษประหารชีวิตอย่างไม่เกรงกลัวแม้ถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ นางเพดิต์กล้าหาญที่จะนำความลับฝ่ายตรงข้ามไปบอกกองทัพของตนในช่วงสงคราม ส่วนนางญันน์ดาร์คหรือสาวอลิอันส์ เป็นแม่ทัพฝรั่งเศสที่อาสาออกรบอย่างไม่ครั้นคร้าม สตรีตะวันตกทั้ง 3 ท่านยินดีพลีชีพเพื่อชาติและสถาบันกษัตริย์ ยอมสละชีพเพื่อรักษาความสัตย์ของตน

3.2.3 ผู้หญิงควรมีความรู้ความสามารถ

ในนารีเรื่อนาม ความรู้ความสามารถของสตรีเป็นสิ่งที่กวีหลายท่านชี้แนะว่าเป็นคุณสมบัติที่สตรีในบริบทชาติสมัยใหม่ควรมี เห็นได้ว่าสตรีในประวัติศาสตร์และ

สตรีในวรรณกรรมที่ยกมา ส่วนใหญ่มีความรู้ความสามารถ นางนพมาศเป็นสตรีไทยที่รอบรู้ภาษาสันสกฤต ภาษาไทย ภาษาเขมร (บาลี) วิชาเลข กาพย์กลอน และงานช่างสตรี นางอมรเป็นสตรีในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่เฉลียวฉลาด นางใช้สติปัญญาเปิดเผยแผนการร้ายของพราหมณ์ที่กลั่นแกล้งพระมหोสดได้ พระราชนิเวศน์ดุสิตและนางสาวฟลอเรนซ์ ในทหิงเกล เป็นสตรีตะวันตกที่ใช้ความรู้ความสามารถของตนให้เกิดประโยชน์ พระราชนิเวศน์ดุสิตทรงเล่าเรียนสรรพวิชาและนำความรู้มาพัฒนาประเทศอังกฤษ ส่วนนางสาวฟลอเรนซ์ ในทหิงเกลใช้ความรู้ด้านการพยาบาลช่วยเหลือผู้บาดเจ็บในสงครามไครเมีย

3.2.4 ผู้หญิงควรประพฤติตนให้เหมาะสมแก่สถานภาพ

คำสอนสตรีให้ประพฤติตนเหมาะสมแก่สถานภาพเป็นคำสอนที่กวีเสนอแนะผ่านวีรกรรมอันน่ายกย่องของวีรสตรีไทยทุกท่าน หากพิจารณาสถานภาพสตรีในสถานการณ์ปกติ พระสุริโยทัย พระเทพกษัตรี และท่านโม้ (ท้าวสุรนารี) ครองพระองค์หรือครองตนอย่างเหมาะสมตามสถานภาพ คือเป็นมเหสีหรือภรรยาและพระมารดาหรือมารดาที่ดี แต่เมื่อข้าศึกศัตรูรุกรานบ้านเมือง พระสุริโยทัย พระเทพกษัตรี และท่านโม้ (ท้าวสุรนารี) มิได้ประพฤติตนเป็นหญิงอ่อนแอคอยให้บุรุษดูแลปกป้อง ยอดสตรีทั้ง 3 ท่านร่วมสู้รบกับข้าศึกเคียงข้างพระสวามีอย่างกล้าหาญ เพราะตระหนักว่าสถานภาพของตนคือภรรยาของจอมทัพ หน้าที่ปกป้องเอกราชจึงเป็นหน้าที่ของตนด้วยเช่นกัน ส่วนท้าวศรีสุนทรน้องสาวท้าวเทพกษัตรีแม้จะมีได้มีหน้าที่ปกป้องเมืองกลางโดยตรง แต่เมื่อเกิดศึกสงครามก็ต้องร่วมรบกับพี่สาว เพราะสถานภาพของตนคือน้องสะใภ้เจ้าเมืองกลาง เช่นเดียวกับพระแม่จันทน์เทวี ยามเมืองละโว้สงบสุข พระแม่จันทน์เทวีมีสถานภาพเป็นพระมารดาของพระร่วง แต่เมื่อพระยาเดโชแม่ทัพขอมตามมาจับกุมพระร่วง พระแม่จันทน์เทวีต้องเกณฑ์ไพร่พลและเป็นผู้นำทัพเพื่อปกป้องเมืองละโว้และถ่วงเวลาให้พระร่วงหลบหนี เพราะสถานภาพของพระแม่จันทน์เทวีในขณะนั้นคือพระมารดาของเจ้าเมืองละโว้

3.2.5 ผู้หญิงควรสนับสนุนกิจการอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

เรื่องราวของพระนางมัทรี นางเพติต์ และนางสาวฟลอเรนซ์ ในบทกวีกลอนนำเสนอคำสอนเรื่องหน้าที่ในการสนับสนุนกิจการอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมไว้อย่างเด่นชัด พระนางมัทรีเป็นแบบอย่างสตรีที่สนับสนุนการทำความดีของคู่ครอง หากนางไม่ปรนนิบัติดูแลพระเวสสันดร ไม่ยินดีถือพรตพรหมจรรย์ ไม่ร่วมอนุโมทนาให้พระเวสสันดรบริจาคโอรสธิดาให้ชู้ชก ไม่ยินยอมให้พระสวามีพระราชทานนางให้แก่พระอินทร์ที่แปลงเป็นพราหมณ์มาทูลขอนาง การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรในพระชาตินี้ก็คงมีอภิสัมฤทธิ์ผลได้ นางเพติต์และนางสาวฟลอเรนซ์ ในบทกวีกลอน สตรีในประวัติศาสตร์ตะวันตกก็เป็นแบบอย่างของสตรีที่สนับสนุนกิจการอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม นางเพติต์ช่วยเหลือคู่มั่นซึ่งเป็นทหารที่ได้รับบาดเจ็บให้หนีข้ามพรมแดนไปพร้อมกับกองทัพเบลเยียม นางสาวฟลอเรนซ์ ในบทกวีกลอนเสียสละทรัพย์จำนวนมากเพื่อก่อตั้งสภากาชาด ละทิ้งความสุขสบายออกช่วยเหลือผู้บาดเจ็บที่สนามรบเพราะคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติและเพื่อนมนุษย์เป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุป คำสอนสตรีในนารีเรื่องนามเป็นคำสอนที่กวีสยามพยายามชี้แนะให้สตรีสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นหญิงที่เพียบพร้อมทั้งคุณสมบัติและรูปสมบัติ คำสอนเหล่านี้แสดงให้เห็นความคาดหวังของชนชั้นนำสยามที่ปรารถนาให้สตรีรักษาบรรทัดฐานการเป็น “หญิงดี” ตามค่านิยมของคนไทยในอดีต ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ ภรรยา มารดา แม่เรือน และการดูแลรูปลักษณ์ให้งดงามเป็นหลัก เป็นหญิงดีตามความคาดหวังของยุคสมัยใหม่ คือ เป็นสตรีที่รักชาติและสถาบันกษัตริย์ กล่าวหาญ มีความรู้ความสามารถ ประพฤติตนเหมาะสมตามสถานภาพ และสนับสนุนกิจการอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งคุณสมบัติที่กล่าวมานี้สอดคล้องกับอุดมการณ์ชาตินิยมที่ชนชั้นนำใช้เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการสร้างชาติ

4. ข้อเตือนใจชายในhariเรืองนาม

นัยยะสำคัญของการนำเสนอเรื่องราวอันน่ายกย่องของสตรีให้เป็นที่ประจักษ์ในสังคมปิตาธิปไตยคงมิใช่การสดุดีวีรกรรมของยอดสตรีให้ผู้อ่านยึดถือเป็นแบบอย่างและสอนใจสตรีสมัยรัชกาลที่ 6 เท่านั้น วัตถุประสงค์สำคัญอีกประการหนึ่งที่ชนชั้นนำสยามพิมพ์เผยแพร่ “hariเรืองนาม” ให้ปัญญาชนสยามได้อ่านคือการกระตุ้นเตือนกลุ่มผู้อ่านที่เป็นบุรุษให้พิจารณาบทบาทและสถานภาพสตรีในแง่มุมใหม่ เพราะสตรีมีความสำคัญ มีความรู้ความสามารถ และสถานภาพของสตรีก็เป็นดัชนีชี้วัดความมีอารยะของชาติ ข้อเตือนใจชายในhariเรืองนามมีดังนี้

4.1 บุรุษสามารถนั้นใด สตรีก็สามารถนั้นนั้น

การนำเสนอเรื่องราวของสตรีที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์มาถ่ายทอดผ่านบทกวีให้เห็นเป็นรูปธรรมช่วยยืนยันได้ว่าแม้สตรีจะเป็นเพศที่ถูกมองว่าอ่อนแอตามข้อจำกัดทางเพศสภาพ แต่ก็มีพลังกล้าหาญ สามารถทำเพื่อชาติบ้านเมือง ปกป้องชาติและสถาบันกษัตริย์ รวมทั้งเป็นผู้นำได้ดีไม่ต่างจากบุรุษ ดังปรากฏในhariเรืองนาม วีรสตรีบางคนกล้าหาญยิ่งกว่าบุรุษ เช่น นางแคธริน ดุคลาส ใช้แขนของตนสอดเข้าขัดดาลประตูแทนกลอนประตู เพื่อให้พวกกบฏพึงประตูเข้ามาสังหารพระราชินี สตรีบางคนสามารถปกครองประเทศให้เจริญรุ่งเรืองได้ดีกว่าบุรุษ ดังเช่นพระราชินีวิกตอเรียที่ทรงปกครองประเทศอังกฤษจนกลายเป็นประเทศมหาอำนาจของโลก เมื่อต้องต่อสู้เพื่อปกป้องบ้านเมือง สตรีก็สามารถสู้รบได้อย่างกล้าหาญ ดังที่กวีบรรยายภาพหญิงชาวนครราชสีมาต่อสู้กับกองทัพของเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ ดังคำประพันธ์ว่า

๑ อนงค์เพศมนัสพี-	ราชาพิงศ์ทหาญชาญ
มิได้ด่าบักก็ว่าขวน	มิได้หอกก็คว่าหลาว ฯ
๑ มิได้มีดก็เอาไม้	ตะบองสั้นตะบองยาว
กระหน่ำฟาดพิฆาตลาว	กระเด็นโลดกระโดดตง

๑ ผิอยู่เหยาสิอันแอ้น

ฤทัยอ่อนระทวยองค์

ผิยามยุทธ์สิยรรยง

เผยอยศอนงค์สรรพ ๗

(นารีเรื่องนาม, 2559, น. 22)

4.2 สตรีมีบทบาทและความสำคัญต่อบุรุษและต่อชาติบ้านเมือง

ในอดีต สังคมสยามให้ความสำคัญแก่บุรุษมากกว่าสตรี เพราะสตรีถูกกำหนดให้มีบทบาทและหน้าที่ตามที่บุรุษตีกรอบ ในสมัยปฏิรูปประเทศ แม้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกระดับการศึกษาและให้ความสำคัญแก่สตรีในสังคมสยามมากขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่ความคาดหวังของสังคมที่มีต่อบทบาทสตรียังคงจำกัดอยู่เฉพาะขอบเขตของงานในบ้าน นั่นคือการเป็นภรรยาและมารดา เป็นแม่เรือนที่มีประสิทธิภาพเท่านั้น (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2534, น. 7-10) สถานภาพของสตรีสยามเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้สตรีมีบทบาทและความสำคัญในสังคมมากขึ้น ดังที่ทรงกล่าวไว้ในพระราชนิพนธ์ “ปลุกใจเสือป่า” ตอนหนึ่งว่า “จะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ควรมีหน้าที่ประจำสำหรับตัวทุกคน ทุกๆ คนมีหน้าที่อันควรจะทำเพื่อประโยชน์แห่งชาติบ้านเมือง” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2530, น. 37)

ความพยายามที่จะชี้แนะให้คนในสังคมไทยโดยเฉพาะบุรุษเห็นความสำคัญของสตรีเช่นนี้ ปรากฏใน นารีเรื่องนามเช่นกัน เห็นได้ว่ากวีนำเสนอประเด็นนี้ทั้งในบทร้อยกรองที่สดุดีสตรีในประวัติศาสตร์ตะวันตก สตรีในประวัติศาสตร์ไทย และสตรีในวรรณกรรม นอกจากนี้ครูเทพผู้แต่ง “โลกะมาตา” แทรกไว้ในนารีเรื่องนาม ก็ใช้ถ้อยคำและน้ำเสียงเชิญชวนให้ผู้อ่านตระหนักว่าผู้ทำหน้าที่ “มารดา” เป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดู เป็นครูที่อบรมสั่งสอนให้รู้ดีชั่ว ในอดีต สตรีมีความรู้ความสามารถด้อยกว่าบุรุษเพราะถูกจำกัดการศึกษา สังคมกำหนดให้มีสถานะเป็นเพียงทรัพย์สินของสามี มีหน้าที่ตอบสนองบุญคุณสามี แต่ในอนาคตเมื่อสตรีได้รับการศึกษาจะเป็นทั้งภรรยา มารดา แม่เรือน และเป็นคู่คิดที่ดีของบุรุษได้ ข้อเตือนใจบุรุษในประเด็นนี้พบในบทกวีสรรเสริญความดีของพระนาง

มัทรี พระวรเวทย์พิสิฐโหม่นนำบุรุษให้ตระหนักถึงความสำคัญของสตรีว่า สตรีเปรียบเหมือนช้างเท้าหลัง บุรุษเปรียบดังช้างเท้าหน้า หากช้างเท้าหลังก้าวเดินไม่ดี ช้างเชือกนั้นคงไม่สามารถเดินหน้าอย่างมั่นคงได้ และหากมีช้างเท้าหลังที่เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ ก็จะช่วยเดินไปในทางที่ถูกที่ควร นอกจากนี้ผู้แต่งบทสวดิตัวเทพกษัตริ์ (จันทร์) ยังชี้ให้เห็นบทบาทและความสำคัญของสตรีที่มีต่อบ้านเมืองอีกด้วย สตรีคือฟันเฟืองสำคัญที่ทำให้เมืองถล่มรอดพ้นจากการรุกรานของพม่า ดังคำประพันธ์ว่า

๑ เปลือกไกวดาบก็แกว่งแข็งหรือไม่	ไม่อดหยิ่งหญิงไทยมิใช่ชั่ว
ไหนไกลถากกรากกริ้วไหนทำครว	ไซ้รู้จักแต่จะยั่วผิวเมื่อไร ฯ
๑ แรงเหมือนมดอดเหมือนนากล้าเหมือนหญิง	นี้จะจริงเหมือนน่าวหรือหาไม่
เมืองถล่มปางจะจืดรอดเพราะใคร	เพราะหญิงไทยไล่ฆ่าพม่าแพ ฯ

(นารีเรื่อนาม, 2559, น. 5)

4.3 สถานภาพที่ดีขึ้นของสตรีคือความเจริญของชาติ

การปฏิรูปสยามให้มีความเจริญทัดเทียมอารยประเทศ คือพันธกิจหลักประการหนึ่งที่ชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 6 ให้ความสำคัญภายใต้บริบทการสร้างชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำชาติที่เสนอแนวคิดที่ว่า สถานภาพของสตรีคือเครื่องหมายอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นความเจริญของชาติ ดังมีพระราชดำริไว้ในพระราชนิพนธ์ “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี” อัญชลี ภูษะกา (2553, น. 359) วิเคราะห์พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า พระองค์ทรงปรารถนาที่จะยกระดับสถานภาพของสตรีไทยให้ดีขึ้นกว่าเดิม ไม่ให้ถูกฝ่ายชายกดขี่โดยเก็บผู้หญิงไว้ทำงานบ้านและบำรุงความสุขของตนเท่านั้น ผู้ชายควรให้เกียรติยกย่องผู้หญิงในฐานะภรรยาอย่างเป็นทางการและสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่ผู้ชายนิยมมีภรรยาพร้อมกันที่เดียวหลายคน

“นารีเรื่อนาม” พลิตซ้ำแนวคิดดังกล่าวเพื่อกระตุ้นเตือนบุรุษให้เลิกกตขี สตรี ยกย่องและให้เกียรติสตรีสมสถานภาพและฐานะ ผู้แต่งที่สุดดีนางวิสาขาสเนอ แนวคิดเรื่องสถานภาพที่ดีขึ้นของสตรีคือความเจริญของชาติไว้ในเนื้อหาส่วนต้น กวี ใช้ถ้อยคำและน้ำเสียงเชิงสั่งสอนว่า หลักมนุษยธรรมคือสิ่งที่ทำให้ไทยเจริญ เทียบเท่าอารยประเทศ หากเลิกกตขีผู้หญิงแบบพวกคนป่าก็จะทำให้ชาติเจริญยิ่งขึ้น สิ่งที่ดีชีวิตความเจริญของชาติมีหลายประการ สถานภาพสตรีที่ดีขึ้นเทียบเท่าบุรุษ สามารถช่วยเชิดหน้าชูตาประเทศได้ พวกคนปามักทารุณสตรี กตขีใช้งานเหมือน ทาส แต่ชาติที่เจริญแล้วจะให้อิสรภาพ ยกย่องให้เกียรติสตรี เพราะสตรีก็เป็นบุคคล ที่มีความสามารถ หากได้รับการศึกษาก็จะทำหน้าที่ของตนได้ดียิ่งขึ้น และอาจ ทำงานบางอย่างได้ดีกว่าบุรุษ ทั้งสตรีและบุรุษต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน บุรุษจะมี ความสุขในชีวิตก็ต่อเมื่อมีภรรยาเคียงไกล่และสตรีก็ต้องมีบุรุษเป็นคู่ชีวิตเช่นกัน บุรุษควรมีภรรยาเพียงคนเดียวและภรรยาควรซื่อสัตย์ต่อสามี ชีวิตคู่จึงจะเจริญ และ ควรทำหน้าที่ของตนให้ดี ดังตัวอย่างคำประพันธ์ว่า

๑ ชาวไทยนับเทียบชั้น	อารยะ ชาดินอ	๑ ชาติปามักกอบด้วย	ทารุณ ธรรมนอ
ถือหลักมนุษยธรรม	เที่ยงแล้ว	มักเหยียดหญิงลงปาน	ทาสใช้
นิสัยชาติปาละ	ลงมาก เทียวแล	แต่ชาติที่เจริญจน	อิสระ ภาพนา
อย่างสุภาพเรื่องแฉ่ว	พัฒนา ฯ	ยกย่องหญิงไว้ด้วย	เกียรติคุณ ฯ
(นารีเรื่อนาม, 2559, น. 46)		(นารีเรื่อนาม, 2559, น. 46)	

ข้อเตือนใจชายในนารีเรื่อนาม ทั้ง 3 ประการข้างต้น เป็นกระบอกเสียง สำคัญที่กวีใช้กระตุ้นเตือนบุรุษให้เปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อสตรีตามค่านิยมแบบเดิม นอกจากถ้อยคำที่กวีใช้สอนบุรุษโดยตรงแล้ว กวียังนำเสนอคำสอนโดยอ้อมผ่านการ ยกตัวอย่างเกียรติคุณของสตรีให้เห็นเป็นรูปธรรม เรื่องราวของยอดสตรีทั้ง 16 ท่าน ย่อมเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าสตรีเป็นเพศที่มีความสามารถ มีบทบาทและ ความสำคัญต่อบุรุษและชาติบ้านเมืองทั้งในสังคมไทยและในสังคมโลก นอกจากนี้กวี ยังเสนอแนะให้ผู้อ่านพิจารณาสถานภาพของสตรีชาติตะวันตกว่าประเทศที่เจริญแล้ว ล้วนยอมรับและยกย่องสตรีที่ทำคุณความดี บันทึกเกียรติคุณไว้เป็นลายลักษณ์อักษร สร้างอนุสาวรีย์สตรีไว้เพื่อระลึกถึงเกียรติคุณ ดังปรากฏในบทกวีสุดดีพระราชินี วิกิตอเรีย และข้อเตือนใจชายที่บุรุษชนชั้นนำสยามพยายามเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของ

กลุ่มคนที่เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมืองดังกล่าวนี้ ยังสอดคล้องกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชนิพนธ์หลายเรื่องที่มีพระราชประสงค์เปลี่ยนแปลงความเป็นชายในสังคมไทยให้เป็น “สุภาพบุรุษ” ซึ่งเป็นชาย “แบบใหม่” ที่กล้าหาญ เสียสละ มีเกียรติและศักดิ์ศรี รวมทั้งยกย่องและมีความสัมพันธ์ต่อเพศตรงข้ามอย่างเสมอภาค (สละโรจน์ กิตติมหาเจริญ, 2551, น. 104-123)

5. ความสรุป

“นารีเรื่อนาม” เป็นหนังสือรวมบทร้อยกรองที่กวีมุ่งสวดตีวีรกรรมสตรีในประวัติศาสตร์ ทั้งในประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์ตะวันตก รวมทั้งสตรีในวรรณกรรมเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันก็ได้สอดแทรกคำสอนสตรีและคำสอนบุรุษไว้อย่างแนบคาย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า “นารีเรื่อนาม” เป็น “วรรณกรรมสามประสงค์” ที่ชนชั้นนำสยามสามารถใช้เป็นสื่อในการสร้างแรงบันดาลใจให้สตรีทำความดี รวมทั้งสอนหญิงและชายในสมัยรัชกาลที่ 6 ให้อยู่ในครรลองที่สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัยได้อย่างน่าสนใจ

หากพิจารณาคคุณค่าของนารีเรื่อนามในฐานะวรรณกรรมสวดดีพบว่าเรื่องราวของยอดสตรีที่กวีนำเสนอไว้อย่างหลากหลาย ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้กลุ่มผู้อ่านที่เป็นสตรีได้ยึดถือเป็นแบบอย่างการทำความดี เกียรติคุณของสตรีหลายท่านแสดงให้เห็นว่าการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นไม่จำเป็นต้องสร้างวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ การทำความดีเพียงเล็กน้อยก็สามารถสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมได้เช่นกัน “สารสำคัญ” ในนารีเรื่อนามอาจช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจ เห็นอกเห็นใจความเพียรพยายามของบรรพสตรีที่สร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่ชาติบ้านเมืองและอาจเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อ่านอยากสร้างสิ่งดีงามแก่นุชนรุ่นหลังบ้างเช่นกัน

นอกจากคุณค่าในฐานะวรรณกรรมสวดดีแล้ว “นารีเรื่อนาม” ยังมีคุณค่าในฐานะวรรณกรรมคำสอนสำหรับสตรีสมัยรัชกาลที่ 6 มีทั้งคำสอนตามค่านิยมของคนไทยในอดีตและคำสอนตามบริบทชาติสมัยใหม่ แสดงให้เห็นความคาดหวังของ

ชนชั้นนายายที่มีต่อสตรีภายใต้บริบทการสร้างชาติ กวีต้องการชี้ให้เห็นว่าผู้ชายในยุคสมัยดังกล่าวเม้นิยมความเป็นตะวันตกมากเกินไป แต่เนื้อแท้แล้วชายไทยยังคงพึงพอใจผู้หญิงที่มีลักษณะแบบคำสอนในอดีต คำสอนสตรีในนารีเรือนนามทุกคำสอนสอดคล้องกับความคาดหวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อสตรีไทย ดังปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์หลายเรื่องที่ทรงใช้ตัวละครหญิงเป็นสื่อในการอบรมหญิงไทยให้มีการศึกษา ประพฤติตนเหมาะสมตามสถานภาพ รวมทั้งจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ (สุมาลี ลิ้มประเสริฐ, 2538, น. 216-228) ซึ่งสอดคล้องกับวรรณกรรมสำหรับสตรีเรื่องอื่นๆ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในยุคสมัยดังกล่าว เช่น ความรู้เล็กๆ น้อยๆ ปุจฉาไฉนารี กัญญาณัฐสนธิ์ ฯลฯ

สาเหตุที่กวีพยายามชี้แนะให้สตรีรักชาติ จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ กล่าวหาญ มีความรู้ความสามารถ ประพฤติตนเหมาะสมตามสถานภาพ และสนับสนุนกิจการอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาจเป็นเพราะชนชั้นนายายต้องการปลูกฝังคุณสมบัติของ “เสือป่า”⁷ เพื่อให้สตรีร่วมเป็นกำลังสำคัญในการป้องกันภัยที่จะเกิดกับชาติ แม้หน้าที่ออกรบปกป้องบ้านเมืองเป็นหน้าที่ของบุรุษ แต่สตรีก็ช่วยรักษาเอกราชของบ้านเมืองได้เช่นกัน เช่น สนับสนุนหรือส่งเสริมคู่ครองให้เป็นเสือป่า ช่วยรักษาความลับของเสือป่า ช่วยบริจาคทรัพย์และรักษาพยาบาลผู้บาดเจ็บจากสงครามอย่างที่นางสาวฟลอเรนซ์ ในทิงเกลเคยทำ

คุณค่าของนารีเรือนนามอีกประการหนึ่งคือ คุณค่าในฐานะวรรณกรรมคำสอนสำหรับบุรุษ กวีโน้มน้าวบุรุษให้ตระหนักถึงความรู้ความสามารถของสตรี เห็นคุณค่าและความสำคัญของสตรี และเปิดโอกาสให้สตรีมีสถานภาพดีขึ้น เป็นคำสอนที่กวี

⁷ เสือป่า เป็นองค์กรที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งขึ้นโดยมีพระราชปรารภในการจัดตั้งองค์กรนี้ว่า เพื่อให้พลเรือนทั้งที่เป็นข้าราชการและไม่ได้เป็นข้าราชการที่ปรารถนาจะรับการฝึกหัดอย่างทหาร ได้มีโอกาสฝึกหัดระเบียบวินัย มีการบังคับบัญชาเป็นหมู่เหล่า ทั้งยังฝึกให้จงรักภักดียอมสละชีวิตเพื่อปกป้องกันภัยอันตรายที่จะมีแก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พระองค์จึงได้ทรงจัดตั้งองค์กรเสือป่าขึ้นในรูปแบบของกองอาสาสมัครให้ชื่อกองนี้ว่า กองเสือป่า โดยนำมาจากชื่อเรียกผู้สอดแนมในการสงครามของไทยที่มีมาแต่โบราณ (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2513, น. 2)

ผนวกรวมไว้ในนารีเรื่องนามได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน คำสอนเหล่านี้แสดงให้เห็นความพยายามของชนชั้นนาสยามในการใช้วรรณกรรมเป็นเครื่อง “บำรุงปัญญา”

แนวคิดสำคัญที่กวีต้องการชี้แนะบุรุษคือ ชาติมหาอำนาจล้นยิ่งใหญ่ได้เพราะผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างชาติ หากบุรุษปรับเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับสตรีสยามก็จะเป็นชาติที่ “ศิวิไลซ์” และพร้อมที่จะเป็นประเทศ “ประชาธิปไตย” เพราะความเท่าเทียมระหว่างหญิงชายเป็นพื้นฐานสำคัญของระบอบการปกครองดังกล่าว ข้อเตือนใจชายเหล่านี้สอดคล้องกับพระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงใช้วรรณกรรมเป็นสื่อในการสร้างชาติ ดังปรากฏในเรื่องโคลนติดล้อและเครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี

นอกจากคุณค่าหลายประการดังกล่าวไปแล้วข้างต้น “นารีเรื่องนาม” ยังเป็นหนังสือรวบรวมบทร้อยกรองที่แสดงให้เห็นการใช้วรรณกรรมกล่อมเกลาสังคมได้อย่างแยบยล ชนชั้นนาสยามพยายามปรับวิธีคิดของปัญญาชนทั้งหญิงและชายเพื่อให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมืองด้วยสันติวิธี การนำเรื่องราวของวีรสตรีมาแสดงให้เห็นเป็นแบบอย่างเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่กวีใช้ใ้มนาวสตรีสมัยรัชกาลที่ 6 ให้ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยมิได้กำหนดเป็นข้อห้ามหรือคำสั่ง เรื่องราวของสตรีทั้ง 16 ท่านในนารีเรื่องนามเป็นแบบอย่างให้เห็นว่าสตรีมีหน้าที่ต่อชาติในฐานะพลเรือนและเสียสละเพื่อชาติได้ในยามจำเป็น ส่วนหน้าที่สำคัญในครอบครัวอันเป็นหน้าที่หลักคือหน้าที่ของมารดาและภรรยาเป็นสิ่งที่ยังพึงกระทำมิให้บกพร่องเพราะบุรุษยอมทำหน้าที่ไม่ได้ สตรีที่ทำหน้าที่ในครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์ แสดงความรักชาติตามกำลังของตน และเสียสละเพื่อส่วนรวมเมื่อยามจำเป็นย่อมได้รับการสดุดีจากทุกคน

ข้อเตือนใจจากบุรุษถึงบุรุษที่กวีเสนอแนะไว้ในนารีเรื่องนามก็แสดงให้เห็นถึงศิลปะในการนำเสนอคำสอนด้วยวิธีประนีประนอม เพราะเมื่อพิจารณาถ้อยคำและน้ำเสียงของกวีพบว่า กวีมิได้ต้องการใช้วรรณกรรมลบล้างระบบชายเป็นใหญ่ภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว แต่มุ่งหมายที่จะปรับสภาพภาพของสตรีให้ดีขึ้นเพื่อให้อุดมการณ์ประชาธิปไตยในสังคมสยามเริ่มคลี่คลาย

“นารีเรื่อนาม” จึงเป็นผลผลิตของชนชั้นนำสยามที่ปรารถนาให้สตรีและบุรุษ “อยู่เป็นเย็นสุข” ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลให้พลเมืองสยามต้องปรับตัวและร่วมมือกันอุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของบ้านเมืองเป็นสำคัญ

รายการอ้างอิง

- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ และชุมนุมกวี. (2559). นารีเรื่อนาม (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ปราณี สุรสิทธิ์. (2527). คำสอนสตรีไทยจากวรรณกรรมช่วงก่อนได้รับอิทธิพลตะวันตก (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- พรรณทิภา ชื่นชาติ. (2550). วรรณกรรมของกวีหญิงสมัยรัตนโกสินทร์: ศึกษาด้าน มโนทัศน์ กลวิธีการนำเสนอ และอัตลักษณ์ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขารวณคดีไทย). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2530). ปลุกใจเสือป่า. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2513). เอกสารเรื่องเสือป่าและประมวลเรื่องเกี่ยวกับเสือป่า. พระนคร: อรุณสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วราวัชต์ มหามนตรี. (2557). โลกทัศน์ของคนไทยจากภษาขิต. พิษณุโลก: ดาวเงินการพิมพ์.
- ศรีนาถ สุริยะ, ท่านผู้หญิง. (2538). พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีในรัชกาลที่ 6 วิชาฐานานุสรณ์สาร, 24(2), 5-24.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2559). ลูกแก้ว เมียขวัญ (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มติชน.
- สละโรจน์ กิตติมหาเจริญ. (2551). สุภาพบุรุษในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขารวณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สมาลี ลีประเสริฐ. (2538). *ตัวละครหญิงในบทละครพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: สื่อนิพนธ์ในการอบรมหญิงไทย* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.

สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. (2534). สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยในสมัยปฏิรูปประเทศ *วารสารอักษรศาสตร์*, 2(23), 3-19.

อัญชลี ภูพะกา. (2553). *พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: วรรณคดีกับการสร้างชาติ* (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

Seeger, Martin และ นริศ จรัสจรรยาวงศ์. (2556). ตามรอยเรื่องราวของนักปฏิบัติธรรม หญิงโดดเด่นที่ถูกกลืน คุณหญิงใหญ่ ดำรงธรรมสาร (2429-87) และปัญหาว่า ด้วยความเป็นเจ้าของผลงานประพันธ์เชิงพุทธศาสนาอันสำคัญ *ศิลปวัฒนธรรม*, 34(6), 154-169.

Received: October 5, 2018

Revised: July 4, 2019

Accepted: December 13, 2019